

“MÜSLÜMAN KALVİNİZMİ” DEDİKLERİ...

Doğan ERGUN

Türkiye’de, son günlerde “Müslüman Kalvinizmi”, “Kalvinist Müslümanlık” ve “İslami Ekonomi” gibi kavramlar sıkça yazılmaya ve duyulmaya başlandı. Elbette bu kavramlar bir kavram fantezisi yapılınsı diye oluşturulmuyor. Bu kavramlar, Türkiye’nin yeni bir anlayışla yönetilmesi için yeni dayanaklar olarak sunuluyor.

Yukarıda söylediklerimiz üç kelimeyle özetlenebilir: Din, ekonomi ve siyaset kelimeleriyle... Fakat, bu üç kelimenin gösterdiği din, ekonomi ve siyaset kavramları aynı mahiyette/aynı nitelikte kavramlar değildir. Kısaca bilindiği gibi din, bir inançtır; ekonomi, maddi olanakların değerlendirilmesidir; siyaset, yönetim sanatıdır. Elmalarla armutların birlikte toplanmadıkları gibi; din, ekonomi ve siyaset birlikte/bir arada toplanamazlar; birbirleriyle karıştırılamazlar. Karıştırılamazlar, çünkü bu üç olgunun işlevleri birbirlerine benzemezler; bu işlevler hukukta da farklı işlevler olarak algılanırlar. Başka bir deyişle, bu işlevler birbirlerine indirgenemezler. Din, ekonomi ve siyaset olarak bu kavramları birbirleriyle karıştırmak, bir kısım sosyoloğun ve benim de düşündüğümüz gibi; ilkel bir karışıklık yaratmak anlamına gelir.

Din, ekonomi ve siyaset birbiriyle karıştırılamazlar; yani birbirleri içinde eritilemezler; fakat birbirlerini etkilerler. Birbiri içinde eritilmek başka şeydir; birbirini etkilemek daha başka bir şeydir. Birbiri içinde eritilmek demek; örneğin, dinin emir ve yasaklarının, ekonominin kurallarının ve siyasetin ilkelerinin bir kapta eritilmesi demektir. Oysa etkilemek, bir şeyin, bir kimsenin başka bir şey, başka bir kimse üzerinde söyle ya da böyle bir değişiklik yapması demektir. Yani bir biçimden başka bir biçime, bir durumdan başka bir duruma uğranmak demektir; bir özellik kazanmak demektir.

Din, ekonomi ve siyaset olarak bu üçünden hangisinin ya da hangilerinin daha ağır basarak/daha ağırlıklı olarak eritmeler oluşturması, toplumsal yapı tipolojisi biçiminde bir sınıflamayla kendini gösterir. Fakat unutmamalıdır ki, bilim ve toplumsal evrim; din, ekonomi ve siyaseti birbirlerinden ayırt etmekle, aralarındaki farkı göstermekle ve de her birinin hangi ayrı ihtiyaçları karşıladığını açıklamakla yükümlüdür.

Peki, Őu Kalvinizm nedir ve neden bugünlerde Türkiye’de dile getirilmektedir? nce Martin Luther’le ilgili çok kısaca Őunları söylemek gerekir: Bir din reformcusu olarak Luther, on altıncı yüzyılın ilk yarısında, çok tutucu ve çok güçlü Katolik kilisesinin gereksizliğini savundu ve bu kilisenin bazı tavır ve yaptırımlarına karşı ıktı; İncil’i kendi ulusal dili olan Almanca’ya çevirdi. Kendisi Lutherci kiliseler kurdu; yani Luther yine din içinde kaldı ve ona bağlı kalan cemaat/topluluk Protestan olarak adlandırılmaya baŐladı. Gelelim Őu Kalvinizme ve kurucusu Jean Calvin’e: Calvin, yine on altıncı yüzyılın ilk yarısında, önce dinde reform propagandacısı olarak göründü; fakat Luther’in düşünce ve giriŐimlerini de aŐan deđiŐiklikler isteğiyle Cenevre’de bir Protestan cumhuriyet kurdu. Bu cumhuriyet, çilecilik ve tüccarlık cumhuriyeti idi. Yeni bir din ve yeni bir ahlak gibi ne sürülen bu Protestanlık, aslında, geliŐmeye baŐlamıŐ olan kapitalizm tarafından isteniyordu. Bu Protestanlık, nceleri Marx ve Engels’in gösterdikleri gibi ve sonraları Lefebvre’in belirttiği gibi karmaŐık bir olaydı. Çünkü, bu Protestanlık, bir yandan müminlerde bir yalnızlık duygusu ve dünyanın zevklerinden vazgeçme süreci anlamında bir ileciliđe tekabül ediyor; öbür yandan da bireyciliğin doğması/oluŐması anlamına geliyordu. Kalvinizme göre dünya Allah’ın zaferi sayesinde yaratılmıŐtı. Allah’ın zaferini artırmak için müminler çok çalıŐmalı; krlar, zenginlikler birikmeliydi; fakat krlardan, zenginliklerden zevk için yararlanmamak gerekiyordu. Kapitalizmin geliŐmeye baŐladıđı dönemde, temel bir ekonomi ve ahlak sorunu olarak faiz sorunu da Kalvinistler tarafından bir çözüme kavuŐturulmuŐtu. Krlar, kazançlar harcanmayacak; bankalara yatırılacak, bankalar da bu paraları yeni yatırımlara ynlendirecekti.

On altıncı yüz yılın ilk yılları Avrupa için refah ve kalkınma yılları idi; Amerika’dan altın, doğu Avrupa’dan madenler geliyordu. Bu mutluluk uzun sürmedi. Fiyatlar çok artıyor; iŐçi ücretleri çok az ve çok yavaŐ artıyordu. Yeni meslekler oluyor, eski meslekler yok oluyordu. Yani Avrupa’da bunalım/buhran yaŐanıyordu. Zararı en çok iŐçiler ve orta sınıflar çekiyordu. Fakat, aslında bu Reform döneminin baŐarısı, zarar gören bu sınıflardan kaynaklanıyordu. Zarar gören yığınlar ve sınıflar... İŞte bu sonuç, Kalvinist Protestanlık ahlakının uygulandığı on altıncı yüzyılın Avrupa’sında kendini gösterdi. Biraz önce belirttiğimiz gibi işte bu Protestanlık ahlakı, geliŐmeye baŐlamıŐ olan kapitalizm tarafından isteniyordu. Böyle bir durumda, Batı’da, Kalvinizmin doğu-

şunda en büyük/temel rolün gelişen kapitalizm tarafından oynandığını diyalektik yöntem zaten açıklamaktadır.

Peki, ne oluyor da bu son yıllarda, Türkiye’de ve özellikle İslamcı çevrelerde, “Müslüman Kalvinizmi” kavramı ve Max Weber adı hem de çok yinelenerek söylenip duruyor. “Müslüman Kalvinizmi” ya da “Kalvinist Müslümanlık” hakkında, biraz önce, özetin özeti gibi olmak üzere bazı bilgilerimizi ve düşüncelerimizi söylemeye çalıştık. Max Weber’e gelince... 1864-1920 yılları arasında yaşayan bu Alman düşünürü, uzun yıllar bir yere konamadı; yani yeri sınıflanamadı; kendisi için tarihçi ya da hukukçu ya da sosyolog ya da ekonomist denmekte zorlanıldı. Çünkü, Max Weber bu bilimlerin hepsine el atmıştı; ama hiçbirinde de tam bir başarı sağlayamadı. Fakat kendisi çok tanındı. En tanınmış kitaplarından biri olan Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Düşüncesi adlı kitabında sergilediği düşünce şudur: Protestanlık, modern kapitalizmin başlıca nedenlerinden biridir. Yada Kalvinist inançlar kapitalin birikimi gibi, girişim düşüncesi gibi, yatırım gibi kapitalist davranışları açıklar. Ya da Protestanlık kapitalist toplumsal düzenlemeyi sağlamıştır.

Oysa, 1925 yılından başlayarak R. H. Tawney ve A. Fanfani gibi bilim adamları, Max Weber’in modern ya da yüksek kapitalizmi Protestanlıkla açıklayan düşüncesini çürütmüşlerdir. Yukarıda adları yazılı her iki bilim adamı, Katolik ülkelerde de kapitalizmin geliştiğini örneklerle göstermişlerdir. Bu örnekler, zaten şimdi de görülen gerçeklerdir. Bunlara bir bambaşka örnek daha ekleyebiliriz: Hiç Protestan olmadığı gibi, Konfiçyüsçü ve Budist dinin egemen olduğu Japonya’da kapitalizm, süper kapitalizm denecek kadar gelişmiştir.

Max Weber’in neden böylesi büyük yanlışlar yaptığına yöntembilim açısından açıklamalar yapmak gerektiğinde, şu kısa bilgilerle burada yetinmek uygun olacaktır. Çünkü, uzun açıklamalarımızı başka kitaplarımızda sergilemiştik.

Max Weber, ideal tip kavramının bulucusu ve kurucusudur; ideal tipler gerçek değildir; bu ideal tiplerin gerçekle ilişkileri vardır; fakat bu ilişkiler gerçeğin ancak bir görünümünü belirtirler. Bu görünümler, gerçeğin ancak şu ya da bu özellikleri ya da ayırt edici nitelikleri olabilir. Max Weber, ideal tipler olarak toplumsal ilişkiler tipleri, tüm toplum tipleri, iktidar tipleri, din tipleri önermiştir; kendisi, bu tiplerin hazırlanışında nesnel hiçbir ölçüt vermez, göstermez. Kendisininin

yaklaşımı yanlış ya da çok eksiktir; fakat, yaptıklarıyla ilgili itirafı dürüstçedir; çünkü kendisi, yaklaşımının psikolojik bir yorum, bireysel bir tutum olduğunu ileri sürmüştür. Max Weber, kolay ve basit bir yaklaşım seçmiştir; ve bile bile seçmiştir; çünkü ona göre, şu ya da bu özellik yeterli gelmelidir; şu ya da bu görünüm yeterli gelmelidir. Çünkü, Max Weber'e göre, araştırma yapacak olan bilim adamı, sonsuz ya da sonsuz denecek kadar tarihsel bilgi bolluğu önündedir; sonsuz denecek kadar çok olguyla karşı karşıyadır; bu karşılaşmalar içinden çıkılmaz bir durum yaratır; bu yüzden gerçeklerin özünü araştırmak yerine ideal tip gibi kavramlar kurarak bilimsel çalışmayı kolaylaştırmak, basitleştirmek gerekir. Oysa Max Weber'in ideal tipi bir model bile değildir; çünkü ideal tip bir varsayım değildir. Kanımızca model de bilimsel yöntem değeri taşımaz; fakat hiç olmazsa bir varsayımdır; yani model hiç olmazsa bazı verilere/bilgilere dayandırılır. Protestanlık içindeki akımlardan en çok ve özellikle Kalvinist akıma bağlı kalan Max Weber'e göre kapitalizmin doğuşunun ve gelişmesinin en başlıca koşullarından biri en yüksek derecede kâr etmektir. Kalvinist Protestanlık ve Max Weber'le ilgili bu kısacık bilgilerle yetinerek Türkiye'mizdeki şu "Müslüman Kalvinizmi" ile ilgili birkaç söz daha söylemek gerekir. Ama yine de Max Weber'in Protestan olduğunu ve Almanya'da liberal partiye üye olduğunu unutmamak gerekir herhalde...

İşte bu Kalvinist protestan Max Weber'in İslam'la ilgili bir düşüncesini Türkiye'deki Kalvinist Müslümanlara duyurmanın sırası ve zamanı gelmiştir sanıyoruz: Özet olarak İslam'ın bir uyum, alışkanlık dini olduğunu ve İslam'ın bir anlama ve akıl dini olmadığını söyleyen Max Weber'in ta kendisidir. Yani yine kendisi, İslam'ın kapitalizmin doğuşunu hazırlayacak, gelişmesini sağlayacak bir anlama gücüne ve akıla sahip olmadığını söylemek istiyor. Peki, bu düşünceleri duyan ya da okuyan bizim Kalvinist Müslümanlarımız rencide olmuyorlar mı, olmayacaklar mı?.. Müslümanlar, İslam'ı akıl dini olarak bilirler; Max Weber'e göre anlama dini olmadığına gelince; Max Weber'in kafası çok karışık; çünkü kendisinin oluşturmak istediği anlama sosyolojisini Protestanlıkta görüyor, görmek istiyor. Çünkü kendisine göre anlama sosyolojisi, "her bireyin kendi davranışına verdiği anlamı" anlamaya çalışır; ya da "bireylerce öznel olarak düşünülmüş anlamı" ortaya koyar; ya da bireylerin davranışlarının öznel anlamlarından toplumsal hayatın temelini bulmaya çalışır. Görülüyor ki, Max Weber oluşturmaya ça-

lıştığı sosyolojiyi Protestanlıktan itibaren kaynaklandırmak istiyordu; çünkü Protestanlık aynı zamanda bireyciliğin doğması demektir. Max Weber, hem Protestanlığa sosyolojik bir kılıf geçiriyor ve hem de yanlış bir sosyoloji kuruyordu; çünkü kendisi, yapay olarak, kültürel değerleri toplumsal yapıdan ya da toplumsal bütünlükten ayırarak oluyordu.

Kültürel değerleri toplumsal yapıdan ya da ekonomik koşullardan ayırarak, bu kültürel değerlerle kapitalizmin doğuşunu ve gelişmesini açıklamak isteyenler, aslında, teknik ve ekonomik koşulları göz ardı ederek ahlaki ve psikolojik öğelere öncelik vermek isteyenlerdir. Örneğin, onlara göre kapitalizm Protestanlığın bir sonucudur. Oysa nesnel tarih bilimi, Protestanlığın varlığını/var oluşunu burjuva sınıfının doğuşu ve yükselişiyle açıklamaktadır.

Gelelim bizim Kalvinist Müslümanlara! Ne yapmak istiyorlar? Aslında, Türkiye'nin son zamanlardaki toplumsal ve ekonomik yapısından yararlanarak doğuşuna ve gelişmesine katkıda buldukları "Türkiye Kapitalizmi"ni İslam'a göre yeniden düzenlemek mi istiyorlar? Yoksa Kalvinizmi İslam'a katmak mı istiyorlar? Bir insan iki dinli olur muydu?!

Bilinmez ya da bilinmek istenmez ki, yıkılmakta olan ve yıkılan bir Alman İmparatorluğunu ihya etmek/yeniden diriltmek için Max Weber, bildiğinin sosyolojisini oluşturdu. Bizim Kalvinist Müslümanlar neyi yeniden diriltmek istiyorlar?!

Max Weber, kapitalizm protestan ahlakının sonucudur demişti. Şimdi de kapitalizmi kuran Yahudiliktir diyen batılı düşünürler var... Seçeneklerin çoğaldığını bizim Kalvinist Müslümanlar biliyorlar mı acaba?!..

Sermaye birikiminin sağlanması ve kapitalizmin gelişmesi için Kalvinistler tarafından ele alınan faiz sorunu beklendiği gibi çözüm getirmezse, başka yollara başvurulmuyor mu? Şu haber, 2006 yılında Türkiye'de yayınlanan bir gazeteden alıntılanmıştır: "Türkiye'de Kim Ne Kadar Vergi Ödüyor?" araştırması, devletin vergi yükünü her geçen gün biraz daha artırarak yoksulların sırtına yıkıldığını gösteriyor. En yoksul gelir grubu, en zengin gruptan, yüzde 16.5 daha fazla vergi ödüyor. Harcanan her 100 YTL'nin 24.3'ü vergi olarak devletin kasasına giriyor." Hep bunların sabit sermaye yatırımlarını arttırmak amacıyla yapıldığı bilinmesine biliniyor da, "Müslüman Kalvinizmi" neyin nesi diye sorulduğunda, bizim Kalvinist Müslümanların niyeti, bu durumu

daha sürekli ve daha güvenceli bir süreç olarak yaşatmak için yeni bir kutsallık yaratıp bu kutsallığa itaatı sağlamak olmasın!..

Biraz önce kapitalizmi kuran Yahudiliktir diyenler olduğunu da söylemiştik. Türkiye’de yıllardan beri çoğu ilahiyatçılarımız tarafından “kapitalizm İslam’a uygun değildir ya da kapitalizm İslam’a aykırıdır” sözlerini hep yineleyip dururken, Müslüman Kalvinist olmak isteyen birileri ve onların paralı sözcüleri, “İslam dininin kapitalizme Hıristiyanlık’tan daha bile açık olduğunu savunmak mümkün” gibi önermeler savurmaya başladılar.

Türkiye’de dinin bir toplumsal kurum olarak incelenmesi/irdelenmesi gerektiğini vurgulayan sosyal bilimcilere, daha önceden bilmeleri gereken çok önemli yöntembilimsel bilgiler olduğunu hatırlatmak gerekir. Şöyle ki, önce:

- 1- Dinlerin doğuşunu ve evrimini
- 2- Dinsel hayatın coğrafya koşullarını
- 3- Dinsel hayatın toplumsal koşullarını incelemeye/irdelemeye koyulmak gerekir.

Sıraladığımız bu üç evre ile elbette dinsel olguların bazı belirleyicilere bağlı olarak (bağlattırılarak) incelenmesi gerektiğini hatırlatmak istiyoruz. Zaten bir sosyoloji dalı olan din sosyolojisi bu belirleyicileri bulmak ve açıklamakla yükümlüdür. Örneğin, kârı, mümkün olduğu kadar kârı, en fazla/en büyük kârı meşrulaştırmak isteyen kapitalizmin, kutsallığı kendi çıkarı için kullandığını ve biçimlendirdiğini (nesnel) din sosyolojisi ortaya koymuştur, koymaktadır. Kapitalizm, toplumsal bir kurum olan dini, bireyi yücelterek ya da bireyci güdüye öncelik vererek kullanmak istemiştir, istemektedir; içine düştüğü çelişkiyi hiç düşünmeden!..